

Jaloilla äänestämisen ylistys

Seija Ilmakunnas

Johtaja

Palkansaajien tutkimuslaitos

Markkinat ja demokratia.
Loppu enemmistön
tyrannialle
Björn Wahlroos,
Kustannusosakeyhtiö Otava,
Keuruu 2012, 399 s.

Björn Wahlroosin kirjasta *Markkinat ja demokratia – Loppu enemmistön tyrannialle* on julkaistu lukuisia arvosteluja. Yllättäen kuitenkin ekonomistiarviot ovat jääneet vähiin. Koska teos käsittelee taloustieteilijälle tärkeää kysymystä talouden ja politiikan suhteesta ja kirjoittajana on entinen taloustieteen professori, on syytä korjata tämä puute.

Vakava globaali finanssikriisi sekä rahoitusmarkkinoiden epäluottamus euroalueen kriisivaltioita kohtaan tekevät ajankohdan otolliseksi kirjalle, joka käsittelee isoja asioita: kapitalismin perimmäistä luonnetta ja voimasuhteiden muutosta markkinoiden ja politiikan välillä. Kirja tarjoaa yhtäältä taloushistoriallisen maailmanselityksen ja toisaalta se osallistuu keskusteluun finanssikriisistä ja Euroopan unionista. Ensiksi mainittu vie leijonanosan kirjasta, mutta juonesta pääsee hyvin jyvälle sitaatista: ”Korvaamalla luokkaristiriita kilpailulla ja yhteiskunnallinen vallankumous luovalla tuholla voimme kehittää uuden, suuren historianäkemys ja käyttää sitä ymmärtääksemme modernia maailmaamme muokkaavia voimia ja prosesseja.” Marxilaisen materialismin päälle

rakentuu teoksen vahva visio: alenevien transaktiokustannusten ja vapaiden kansainvälisten pääomaliikkeiden vanavedessä demokratian ala kapenee ja kilpailu etenee. Markkinakilpailu on tullut myös valtioiden välille ja niin on hyvä.

Kirjoittaja etsii ”oikeaa” vallan tasapainoa markkinoiden, yhtiöiden ja politiikan välille. Näillä kaikilla instituutioilla on omat johtamisen välineensä: hinnoittelu, toimeenpanokäskeytys ja äänestäminen. Markkinoiden ja demokratian ohella teoksessa on siis mukana kolmaskin ulottuvuus eli hierarkkiset valtarakenteet. Nii- tä käsitellessään Wahlroos kysyy: Miksi yhtiöt? Miksei pelkät markkinat? Hierarkioiden osalta tarkastellaan yritysten sisäisiä valtarakenteita eikä niinkään valtiorakenteita. Kiinan taloudellisen menestyksen tuoma käytännöllinen ja älyllinen haaste länsimaisen talouskasvun konseptille jää samalla purkamatta. Kasvun painopisteen siirtyminen Itä-Aasiaan on kuitenkin kohtalonkysymys, jonka ymmärtäminen tässä historiallisen determinismin kehikossa olisi monelle lukijalle kiinnostavampaa kuin Aurinkokuntaan ja Venetsian kauppiaiden edesottamukset.

Vaikka yrityshierarkioiden käsittely jää hieman muusta teoksesta irralliseksi teemaksi, tämä osa pitää sisällään mielenkiintoisia ja vähemmän kuluneita teemoja. Suuryhtiöiden syntyyn ja menestykseen on Wahlroosin analyysissa monta selitystä: kyky koota pääomia, toteuttaa fuusioita ja alentaa sopimuskustannuksia (markkinoihin verrattuna) sekä tehokas hierarkia eli heikko sisäinen demokratia. Yrityksen koon kasvattamisesta palkinnet johdon kannustimet johtivat aikoinaan kuitenkin ylisuuriin imperiumeihin ja monialayrityksiin, mutta vastavoimaksi muodostui seurannan ja valvonnan kulujen kasvu ja tiukempi kilpailulainsäädäntö. Merkittävä muutos on myös ollut pääomasijoitusyhtiöiden synty, jonka aika koitti monialayrityksiä purettaessa. Nämä rahastot ovat muuttaneet yritysmallia dramaattisesti lyhyessä ajassa ja samalla hierarkian merkitys yritysten päätöksenteossa on kasvanut, mikä Wahlroosin ajattelutavassa onkin tavoiteltava kehityskulku. Perheyrietykset saavat häneltä puolestaan huonon arvosanan, koska osakkeenomistajan lähtö yrityksestä on niissä vaikeaa.

Björn Wahlroos on poikkeus yritysjohtajana taloustieteellisen taustansa johdosta. Esipuheessaan hän taitavasti vapauttaa teoksen taloustieteellisestä esitystavasta. Kirjoittajan vapausasteet kasvavat, kun auktoriteettia näkemyksille voi hakea toisaalla tieteestä ja toisaalla voi pitäytyä anekdooteissa historiasta ja yritystapauksista. Paul Krugmanin (1996) mielestä yritysjohtajien kirjoittamat kirjat ovat parhaimmillaan kertoessaan tarinan erityisestä eikä yleisestä. Tällöin he kirjoittavat siitä, mikä oli tietty tuotteeseen tai prosessiin liittyvä innovaatio menestyksen taustalla. Usein he epäonnistuvat pyrkiessään yleistämään kokemuksensa yleiseksi periaatteiksi ja teorioiksi. Vielä heikommalla jäällä liikutaan, kun yritysjohtaja tarjoaa me-

nestyskonseptinsa lääkkeeksi koko kansantaloudelle.

Krugmanin hengessä voi todeta, että yrityshierarkioista kirjoittaessaan Wahlroos liikkuu hyvin tuntemallaan alueella ja näkemykset ovat kiinnostavia. Luonnollisesti myös rahoitusmarkkinat ovat hänen ominta aluettaan. Puolueettoman tarkkailijan sijasta analyysissa kuitenkin korostuu rahoitusmarkkinatoimijan näkökulma, mikä näkyy esimerkiksi finanssi-kriisin valikoivassa anatomiaassa. Wahlroos kirjoittaa, että vuonna 2008 ”sattui yksinkertaisesti liian monta ikävää yllätystä” ”välittäjäkonnista” luottoluokittajien virheisiin. Rahoituslaitokset näyttävät onnettomien olosuhteiden, kuten epäonnistuneen valvonnan, uhreina eivätkä ne tällöin ole vastuussa kansalaisten ja yritysten ylivelkaantumisesta. Esimerkiksi subprime-luottojen syntipukkeja ovat amerikkalaiset poliitikot, jotka halusivat etuja vähävaraisille äänestäjilleen. Tämän pitäisi kertoa myös tuloerojen kasvun riskeistä, mutta siihen asti analyysi ei ulotu. Kriisitulkinta jää vajaaksi, kun muun muassa suuret ja pitkään jatkuneet globaalit rahoituksen epätasapainot jäävät käsittelemättä (ks. esim. Holmström 2010).

Ongelmat kasvavat, kun analyysi laajenee politiikan saralle. Ajatuskulussa globalisaation eteneminen avaa poliittista vallankäyttöä kilpailulle eli myös valtiot kilpailevat entistä enemmän keskenään kevyellä yritys- ja ansioverotuksella. Tämä on teoksen mukaan toivottavaa kehitystä, EU:n sisälläkin. Verotuksen harmonisointi on vastaavasti pahasta poistaessaan markkinapaineen ja jaloilla äänestämisen uhan, joka ajaa veroasteet alas. Periaate on, että ”yhteiskunnallisiin governance-ongelmiin on yleensä syytä ensisijaisesti pyrkiä löytämään markkinataloudellinen ratkaisu”. Wahlroos toteaa, että viime kädessä tämä kehitys asettaa

kyseenalaiseksi hyvinvointivaltion ja johtaa lopulta määrittelemään uudelleen oikeudenmukaisen tulonjaon. Kirjassa ei kanneta huolta siitä, että tämä on vastoin kansalaisten enemmistön preferenssejä. Kirjan nimen mukaan enemmistön tyrannia pitää nimenomaan lopettaa.

Asenne kansalaismielipiteeseen on arrogantti. Kysymys ei kuitenkaan ole vain arvoista, vaan myös analyysistä. On virheellistä luoda analogiaa hyödykemarkkinoiden ja valtioiden välisen kilpailun välille. Wahlroos kuvailee markkinoita seuraavasti: ”Markkinoilla osapuolet eivät ole toisistaan riippuvaisia. He voivat valita vapaasti varojensa ja muiden resurssiansa mukaan, he eivät vaikuta toisten valintoihin eikä heidän tarvitse sopeutua niiden seurauksiin.” Tämä juuri erottaa yritykset ja kansantaloudet toisistaan, sillä kansantaloudet esimerkiksi EU:n sisällä ovat vahvasti riippuvaisia toisistaan. Tässä Wahlroos sortuu siihen, mistä Krugman varoittaa: kansantalouksille tarjotaan resepteiksi malleja yksittäisten markkinoiden toiminnasta.

Kirjan esitystapa on värikäs, mutta välillä raskas ja polveileva. Runsaat toistot kirjan sisällä kuluttavat turhaan lukijan voimavaroja, etenkin kun teoksessa on lähes 400 sivua. Ekonomistin tiukkaan jäsentelyyn tottunut mieli nousee helposti vastarintaan, kun analyysi muuttuu laveaksi ja monta yhteiskuntatieteiden peruskysymystä yritetään ratkoa kertaheitolla. Tarve löytää todistusaineisto kunnianhimoiselle taloudellisen ja poliittisen vallanjoon muutosteorialle houkuttaa laittamaan mutkia suori. Omaa teoriaa tukeva evidenssi korostuu

ja vastaavasti pulmallinen evidenssi unohtuu. Tässä teoksessa hyvin ohueksi tai kokonaan puuttumaan jäävät sellaiset kysymyksenasettelun kannalta olennaiset teemat kuin kasvun ekologinen kestävyys ja Pohjoismainen hyvinvointimalli. Pohjoismainen malli osoittaa, että talouskasvun ja tasaisen tulonjaon yhdistäminen on mahdollista ja että erilaiset tasapainot markkinoiden ja demokratian välillä ovat toimivia. Wahlroosin teoria sivuuttaa tämän ”anomalian” olemassaolon.

Teoksesta käy ilmi, että liike-elämän painoarvo suhteessa valtioon ja sen laitoksiin on parina viime vuosikymmenenä kaikkialla kasvanut. Tätä ei käy kiistäminen, mutta talouskriisi on tuonut säröä tähän kehitykseen. Kriisi muistutti heikosti säädeltyjen rahoitusmarkkinoiden kriisien vakavuudesta sekä siitä, että historiasta ei näytetä otettavan opiksi riittävästi. Tuoreimmassa talouskriisissä rahapolitiikan ja myös finanssipolitiikan reaktiot olivat keskeisiä siinä, että globaali syöksykierre saatiin puretuksi vuonna 2009. Kirja puhuu äänekkäästi sen puolesta, että kannattaa nopeasti palata takaisin liike-elämän painoarvon kasvutrendille. Maailma ei onneksi ole niin deterministinen, että lopputulos olisi tiedossa. □

Kirjallisuus

- Holmström, B. (2010), ”Vuosien 2007–2008 paniikki – Moderni versio talletuspaosta”, teoksessa Rouvinen, P. ja Ylä-Anttila, P. (toim.), *Kriisin jälkeen*, Taloustieto Oy: 39–56.
- Krugman, P. (1994), ”A Country Is Not a Company”, *Harvard Business Review* January-February 1996: 40–51.